

Для покликання:

Барановська О.В. Гуманістична парадигма фундаменталізації навчання у змісті освіти сучасної школи [Електронний ресурс] /О.В. Барановська // Сайт лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України (2013). – Режим доступу: http://didactics.ucoz.ua/load/materiali/http_didactics_ucoz_ua_load_materiali_1/baranovska_o_v_gumanistichna_paradigma_fundamentalizaciji_navchannja_u_zmist_osviti_suchasnoji_shkoli/1-1-0-395

Гуманістична парадигма фундаменталізації навчання у змісті освіти сучасної школи

Барановська Олена Володимирівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії дидактики
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

Статтю присвячено аналізу можливостей фундаменталізації та гуманітаризації навчання в умовах модернізації освіти. Розглядаються загальні підходи до проблеми гуманізації, гуманітаризації і фундаменталізації змісту освіти в старшій школі. Аналізуються ключові поняття «гуманізація», «гуманітаризація», «фундаменталізація» освіти. У статті доводиться необхідність радикальної гуманізації і гуманітаризації освіти, орієнтації на людину і фундаментальні цінності. Визначаються очікувані результати гуманітарної освіти: самовизначення в оточуючому світі; ціннісні орієнтації; творче застосування сформованих компетентностей; особистісні якості, позитивна життєва позиція.

Ключові слова: фундаменталізація, гуманізація і гуманітаризація змісту освіти у старшій школі.

Статья посвящена анализу возможностей фундаментализации и гуманитаризации обучения в условиях модернизации образования. Рассматриваются общие подходы к проблеме гуманизации, гуманитаризации и фундаментализации содержания образования в старшей школе. Анализируются ключевые понятия «гуманизация», «гуманитаризация», «фундаментализация» образования. В статье доказывается необходимость радикальной гуманитаризации и гуманитаризации образования, ориентации на человека и фундаментальные ценности. Определяются ожидаемые результаты гуманитарного образования: самоопределение в окружающем мире; ценностные ориентации; творческое применение сформированных компетентностей; личностные качества, положительная жизненная позиция.

Ключевые слова: фундаментализация, гуманизация и гуманитаризация содержания образования в старшей школе.

This article analyzes the possibilities of fundamentalization and the humanization of education in the modernization of education. The general approach to the problem of humanization, humanitarization and fundamentalization content of education in high school. It analyzes the key concept of «humanization», «humanitarization», «fundamentalization» education. In this paper we prove the necessity of a radical humanization and humanitarization of education, focus on human rights and fundamental values. The expected results of liberal education are determined: self-determination in the surrounding world; valued orientations; creative application of formed competences; personality quality, positive vital position.

Keywords: fundamentalization content of education in high school, humanization content of education in high school, humanitarization content of education in high school.

Актуальність проблеми. Питання гуманізації науки загострилась у другій половині ХХ ст., коли переусвідомилися роль і місце людини у науці та суспільстві і намітилась тенденція гуманізації і гуманітаризації природничих і суспільно-гуманітарних наук. Головними чинниками, які мають впливати на трансформацію змісту освіти, стали радикальна гуманітаризація освіти, орієнтація на людину, а також фундаментальні цінності, що визначають головною метою і змістом системи освіти гармонійно розвинену особистість.

Представники гуманістичної психології та філософії (Вагнер Т., Маслоу А., Роджерс К., Холт Дж.) виступають проти авторитарного підходу до людини, надаючи перевагу гуманному ставленню до особистості. Певним чином характеризуються чинники гуманізації суспільного розвитку у філософських працях Д. Белла, А.Я. Гуревича, В.О. Лекторського, Е. Фромма та ін.

В Україні психологічні аспекти організації навчально-виховного процесу на гуманістичних засадах починають розроблятися в Інституті психології імені Г.С. Костюка АПН України та в Рівненській науково-практичній лабораторії психології гуманізації навчання під керівництвом Г.О. Балла (з 1996 р.). Переосмислюючи психолого-педагогічні теорії та практики вітчизняні психологи-науковці (Г.О. Балл, І.Д. Бех, М.Є. Добрускін, К.Е. Міквабія, С.Д. Максименко та ін.) наполягають на пріоритетності для сучасної освіти саме гуманістичного підходу до навчання та виховання.

Цікаві ідеї стосовно гуманізації та гуманітаризації суспільно-гуманітарного знання виклали російські вчені: Т.А. Воронова (науково-методичне забезпечення профільної гуманітарної освіти); Г.Д. Гачев (гуманітаризація наукового знання); О.Я. Городецька (гуманітаризація як педагогічна проблема); М.А. Дмитрієва (гуманітаризація знан-

ня); В.П. Зінченко, Є.Б. Моргунов (людина, що розвивається); А.А. Касьян (гуманітаризація освіти); Я.А. Пономарьов (педагогіка і психологія творчості); А.М. Романова (гуманізація та гуманітаризація сучасної освіти); Т.А. Рубанцова (гуманізація сучасної освіти); В.М. Симонов (гуманітарний розвиток особистості); В.М. Садовніков (гуманітаризація освіти); Д.В. Чернілевський (морально-етичні цінності освітньої системи); Є.М. Шиянов (гуманістичний підхід в освіті). Дослідження цих авторів поєднує думка, що трансформуватися має не тільки зміст навчання з метою його гуманізації та гуманітаризації, але й способи навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що питання фундаменталізації навчання у різних аспектах розглядали: В.С. Безрукова (проективна педагогіка); Г.Д. Гачев (гуманітаризація наукового знання); Б.С. Гершунський (філософія освіти для ХХІ ст.); С.У. Гончаренко (фундаменталізація чи вузький професіоналізм в освіті); В.В. Гриншкун (фундаменталізація професійної освіти); Г.Я. Дутка (методологічні основи фундаменталізації математичної освіти); В.Ф. Єфименко (методологічні проблеми фундаменталізації і гуманітаризації освіти); С.Я. Казанцев (фундаменталізація змісту освіти); С.Ф. Клепко (змістові основи сучасного ідеалу та мети освіти для людини у ХХІ ст.); І.М. Козловська (інтеграція змісту природничих і гуманітарних предметів); В.В. Краєвський (теоретичні основи змісту загальної середньої освіти); І.В. Левченко (передумови та особливості фундаменталізації освіти на сучасному етапі); В.С. Ледньов (сучасні підходи до змісту освіти); М.А. Назарова (гуманізація природничо-наукової освіти); О.М. Новиков (постіндустріальна освіта); А.В. Хуторської (загальні підходи до модернізації змісту освіти) та ін.

Мета статті – довести, що головним чинником, який впливає на трансформацію змісту освіти, стає радикальна гуманізація і гуманітаризація освіти, орієнтація на людину та фундаментальні цінності.

Виклад основного матеріалу. Головні засади концепції гуманізації ґрунтуються на захисті гідності особистості, визнанні її прав на свободу, щастя, розвиток і створенні відповідних умов для вільного виявлення її здібностей.

Мірою гуманізації вважається відповідність створених умов для самореалізації особистості, виховання громадянина-гуманіста, здатного зробити вибір у різних життєвих ситуаціях. Особливу роль у такій системі пріоритетів відіграє створення атмосфери комфорту, психологічної безпеки, саме тому дослідники наполягають на тому, що психологічна підтримка має супроводжувати будь-який гуманістично спрямований педагогічний процес.

Ураховуючи зміщення акцентів на людино-орієнтований підхід в освіті, сучасні науковці у своїх працях все частіше переосмислюють поняття гуманізація та гуманітаризація, що акумулюють саму серцевину новітніх підходів. Слід зазначити, що, якщо зі змістом поняття гуманізація більшість дослідників визначаються цілком зрозуміло, то поняття гуманітаризація, незважаючи на значну увагу до нього, багатьма психолого-педагогічними працівниками недостатньо осмислено.

Поняття «гуманізація освіти» у багатьох дослідників визначається як соціально-ціннісна та морально-психологічна основа відносин між суб'єктами педагогічного процесу, де критерієм виступає ступінь індивідуального самовизначення, у якому реалізується особистісна свобода. Процес становлення особистісної свободи має бути пов'язаний із соціокультурними цінностями, забезпечуючи гармонійне існування (комунікацію) людини в культурному й соціальному просторі.

Поняття «гуманітаризація освіти» з'явилося не так давно, викликавши різні трактування, які потребують переосмислення на сучасному етапі розвитку освіти. Гуманітаризацію освіти розглядають, насамперед, як засіб гуманізації освіти, спосіб становлення індивідуального самовизначення особистості, розвитку її самосвідомості, самоосвіти для подальшої самореалізації в особистісному і професійному планах. Гуманізація особистості не може здійснюватися без гуманітаризації освіти, що охоплює природничо-наукову, математичну й технічну підготовку.

У більш вузькому сприйнятті це поняття розглядалося як відображення в освітньому процесі гуманістичних тенденцій у розвитку сучасного суспільства, коли людська особистість визначається найвищою цінністю, але в основному це стосувалося предметів суспільно-гуманітарного циклу. Згодом поняття було поглиблене і визначалося як процес, спрямований на засвоєння особистістю гуманітарного знання, гуманітарного потенціалу кожної галузі знань, на присвоєння особистістю загально значущих цінностей кожної з них.

Одними з перших питання гуманітаризації української освітньої системи (1995) розглянули С.У. Гончаренко і Ю.І. Мальований, яким належить таке її трактування: «Гуманітаризація передбачає повернення освіти до цілісної картини світу, і перш за все, світу людини, світу живого і цілісного, до всебічної культури, до олюднення знань [3]». Варто зауважити також, що тоді не всі педагоги сприймали навіть сам термін, вважаючи, що природніше було б говорити про духовність і духовні засади освіти, обминаючи слово «гуманітаризація», оскільки цей неологізм, на їхню думку, своєю неприродністю в звучанні насторожує і відштовхує від себе людину.

Гуманітаризація освіти на сучасному етапі визначається у Вікіпедії як «переорієнтація освіти з предметно-

змістовного принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу й, насамперед, – світу культури, світу людини, на формування в молоді гуманітарного й системного мислення; система заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті, формах і методах навчання й таким чином на формування особистісної зрілості студентів, розвиток їхніх творчих здібностей. Гуманітаризація освіти спрямована на подолання утилітарно-економічного, технократичного підходу до освіти як системи підготовки кадрів і робочої сили з його нехтуванням людиною і духовними цінностями. Одним із найважливіших її практичних напрямів є перегляд змісту навчання, відображення у ньому в доступній формі світової філософської й загальнокультурної спадщини, філософських і етичних концепцій, історії науки, ... підвищення в навчальному процесі статусу гуманітарних дисциплін при радикальному їх оновленні [2]».

Гуманітарне знання розглядається як цілісність; наповненість особистісним смислом, досвідом, емоційна забарвленість; знання, отримане в ході розуміння, рівноправного діалогу суб'єкта освіти з культурним досвідом людства. Характерними особливостями гуманітарних наук можуть бути названі: залежність від соціокультурних чинників; використання при гуманітарному пізнанні інтерпретаційних методів дослідження; обов'язковість аналого-символічної системи; наявність аксіологічного моменту.

Отже, сутність гуманітарної освіти можна визначити як пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті освіти, спрямованих на формування особистісної зрілості учнів. Наразі основними напрямами гуманітаризації є оновлення змісту освіти у всіх предметних сферах на основі уявлень про специфіку гуманітарного знання; вплив на освітнє і культурне оточення, на імідж гуманітарної освіти; звернення освіти до цілісної картини світу,

олюднення знань, формування гуманітарного світосприйняття як основи відповідальності людини, креативного мислення.

Загальноприйнятим є положення про те, що у ХХ ст. спостерігався перехід гуманітарного знання з емпіричного рівня на теоретичний. Можна стверджувати, що гуманітарні дисципліни знаходяться на початку цього періоду. Низький теоретичний рівень гуманітарних наук обумовлює неефективність їх методологічних досліджень, що виражається у відсутності аналізу теоретичних схем окремих гуманітарних наук.

Саме тому важливим напрямом розвитку і модернізації освіти є її фундаменталізація. Фундаменталізація освіти має бути орієнтована, передусім, на людину і її діяльність, а також на взаємозв'язки з оточуючим світом. У такому аспекті вона може передбачати орієнтацію на вивчення основних законів природи і суспільства, природи і призначення самої людини. Такий підхід має спрямованість на людину та її потреби, а саме, дає змогу людям самостійно знаходити й оцінювати відповідальні рішення в умовах невизначеності, у критичних і стресових ситуаціях, коли людина стикається з новими складними природними і соціальними явищами. Наукові знання і високі етичні принципи є в цих випадках надійною опорою. Безперечно, що в комплексі розв'язання сучасних проблем фундаменталізації і гуманітаризації освіти центральне місце посідає оновлення її змісту. Саме в останньому знаходять відображення ті складові культури, які суспільство, школа, сім'я пропонують новим поколінням, і які є основою формування особистості. Очікуваними результатами гуманітарної освіти мають стати: самовизначення в оточуючому світі; ціннісні орієнтації; творче застосування сформованих компетентностей; особистісні якості, позитивна життєва позиція.

Висновок. Загальною метою вивчення гуманізаційно зорієнтованих предметів гуманітарного циклу має стати формування необхідного комплексу знань з проблем розвитку людини, її взаємовідносин із соціальним і природним середовищем. Їх вивчення має допомагати молодій людині пізнати етапи суспільної історії, осмислити феномен культури, сенс власного буття та існування людства. Урешті-решт, соціогуманітарний цикл навчальних предметів має бути спрямований на формування в учнів такої соціальної картини світу, яка сприяла б їхній адаптації до сучасного суспільства.

Література

1. *Барановська, О.В.* Фундаменталізація змісту гуманітарних предметів у старшій школі в умовах профільного навчання [Текст] // О.В. Барановська // Гімназія «Троєщина»: 20 років творчості ; [за ред. В.І. Сафіуліна, наук. ред. В.Ф. Паламарчук]. – К. : Освіта України, 2012. – С. 24–27.
2. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.timo.com.ua/wiki/index.php/>
3. *Гончаренко, С. У.* Проблемы гуманитаризации учебного процесса [Текст] / С.У. Гончаренко, Ю.И. Мальованый // Язык и литература в школе. – 1995. – №1–2. – С. 36–45.
4. Гуманизация науки и гуманитаризация образования: науч.-аналит. обзор / [авт. кол.: Венцковский Л.Э., Смирнова Г.Е. и др. ; РАН. ИНИОН]. – М. : ИНИОН, 1995. – 82 с. – (Сер.: Методол. пробл. развития науки и техники).
5. *Скляр, П.П.* Особливості становлення гуманістично орієнтованих поглядів на людину в психології: історичний огляд [Текст] / П.П. Скляр, Т.О. Уманська // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2005. – №2(10). – С. 135–154.

Preferences

1. *Baranovska, O.V.* Fundamentalizaciia zmistu humanitarnykh predmetiv u starshiiy shkoli v umovakh profilnoho navchannia [Text] // O.V. Baranovska // Himnaziia «Troieshchyna»: 20 rokiv tvorchosti ; [za red. V.I. Safiulina, nauk. red. V.F. Palamarchuk. – K. : osvita Ukrainy, 2012. – P. 24–27.
2. Wikipedia [Internet resource]. – URL: <http://www.timo.com.ua/wiki/index.php/>
3. *Honcharenko, S.U.* Problemy gumanitarizacii uchebnogo processa [Текст] / S.U. Goncharenko, Yu.I. Maliovaniy // Yazyk i literatura v shkole. – 1995. – №1–2. – P. 36–45.
4. Gumanizaciia nauki i gumanitarizaciia obrazovaniia: nauch.-analit. obzor / [avt. kol.: Dienckovckiy L.E., Smirnova G.E. i dr. ; RAN. INION]. – M. : INION, 1995. – 82 p. – (Ser.: Metodol. probl. Razvitiia nauki i tehniki).
5. *Skliar, P.P.* Osoblyvosti stanovlennia humanistychno oriientovanih pohliadiv na liudynu v psikhologii: istorychniy ohliad [Text] / P.P. Skliar, T.O. Umanska // Teoretychni i prykladni problemy psykhologii. – 2005. – №2(10). – P. 135–154.